

PODEM ATURAR EL CERCLE INFERNAL DE LA VIOLÈNCIA CONTRA LES DONES?

La Isabel, una noia de 18 anys, va venir perquè de sobte va explicar que des de petita havia patit abusos sexuals. Els símptomes actuals són: dificultats per estudiar, hiperresponsabilitat i depressió.

El seu pare els va deixar quan ella tenia dos anys i el seu germà cinc. La seva mare, a la vegada, és filla d'una dona abandonada amb dues filles. He vist a la Isabel en tres ocasions. Em va parlar que el seu germà havia abusat d'ella tota la vida, en termes físics i psicològics. Ell és més gran i més fort i l'havia convertida en la seva esclava. A partir dels 10 anys també en va començar a abusar sexualment. Fins que als 13 el va poder aturar. Això era possible perquè els deixaven moltes hores sols a casa a la seva sort. Als 15 va al poble del seu pare i és brutalment violada per dos nois a l'exterior de la discoteca on havia anat a passar-ho bé.

Al cap de tres sessions va deixar de venir perquè no suportava que la seva mare hagués de pagar-li les sessions.

Al cap d'un any d'aquestes entrevistes m'assabento que la Isabel ha abandonat definitivament els estudis i treballa d'eventual en pizzeries. Ha marxat de casa i ara viu en un pis compartit amb tres nois, un dels quals és el seu company.

La Isabel ha patit uns abusos molt severos que tenen unes conseqüències psicològiques molt greus, una de les quals és la dissociació. El mecanisme de dissociació condemna la part del self que ha experimentat l'abús a una existència amagada en el món interior de la supervivent, un lloc dominat pel terror, impotent però que bull de ràbia i dolor pel que literalment no hi ha paraules. Les violacions sexuals són codificades i evocades com a no verbals, sovint amb sentiments molt alteradors, com estats somàtics, ansietats, malsons repetits, "flashbacks", i a vegades conductes perilloses, que fan que la roda de la violència continuï girant.

L'Anna, té 50 anys llargs. Va venir a Barcelona als 20 fugint d'una família que no la respectava. La seva mare havia mort quan ella tenia vuit anys víctima d'una situació altament abusiva per part del seu pare. Provenia d'una família benestant que se'n van despreocupar així que es va casar. El seu pare es va gastar el patrimoni de la seva mare i va viure com un senyor sense proporcionar cap mitjà a la família. Volia sexe i cada cop que la seva dona es quedava en estat la feia avortar, en les condicions dels anys 50. Posteriorment a un d'aquests avortaments va agafar una infecció i es va morir quan l'Anna tenia 8 anys.

L'Anna va quedar a mercè d'aquest home, que només s'ocupava de si mateix, i de la seva germana 4 ó 5 anys més gran que ella. El seu pare es va tornar a casar i tenia de nou a totes les dones de la casa, inclosa ella al seu servei. Va decidir marxar d'aquell infern. El primer dia que va arribar a Barcelona se'n va anar amb un home casat, i es va quedar en estat. L'Anna va voler tenir el fill i sortir endavant, però la vida li era molt dura. A més aquell home encara li

demanava diners. A temporades s'havia de desprendre del fill perquè no se'n podia fer càrrec. Anava fent feines que li anaven sortint i que abandonava quan se n'atipava. S'havia acostumat a viure molt precàriament. Sense dutxa, ni aigua calenta, anant als menjadors gratuïts,... Es relacionava amb homes que estaven en condicions semblants, ... que s'acabaven instal·lant a casa seva sense que ella sabés ben bé com havia anat. La seva manera de dissociar era mitjançant l'alcohol. Bevia, i el seu fill intentava posar-li límits.

Fins que un càncer a l'úter als 40 anys la va tocar. Li van haver de fer una histerectomia i va caure en una depressió que la va portar a la via del tren. En aquell punt es va adonar que havia tocat fons i va decidir cercar ajuda psicològica.

Ara fa gairebé 14 anys de tot això. L'Anna es va adonar de la necessitat que tenia de tractament, i se l'ha estat proporcionant privadament malgrat l'esforç que li suposava. En aquella època feia feines per les cases. La van desnonar del pis que ocupava per manca de pagament. Això li va suposar un altre toc d'atenció que la va portar a fer-se la pregunta de si volia viure amb aquella precarietat. Va decidir que no. Que preferia viure en millors condicions i va intentar fer-se càrrec d'un pis de lloguer. Es va adonar que això suposava haver de treballar d'una manera més consistent. Ho va acceptar, no sense resistències.

La consciència de que tenia molts anys per endavant la va portar a adonar-se que la feina que feia no la podria continuar aguantant durant gaire temps, ja que fer feines es fonamenta en la força física, i ella s'adonava que cada vegada li resultava més dur. Mentre anava fent aquesta vida i aquests esforços, s'anava adonant que fer-se càrrec de si mateixa i del seu benestar li produïa satisfacció. Que la feia sentir-se bé amb ella mateixa. També va valorar que fóra millor comprar un pis que continuar llogant. Així ho va fer, involucrant-hi el seu fill, que compartia el mateix criteri.

Tenir una hipoteca la va ajudar a valorar la necessitat de tenir més estabilitat laboral, i va intentar i aconseguir treballar per empreses que la contractessin, li oferissin feina fixa i l'asseguressin. En aquest context es va adonar que fer de treballadora familiar era menys esforçat. Es va matricular per fer la formació que l'acreditaria com a tal.

Entretant les relacions amb el seu fill havien fet un gir radical. Tant l'un com l'altre havien deixat d'estar a la defensiva, cosa que els va permetre establir uns acords de funcionament comú que els semblaven bé. Fins al punt que això incloïa que cadascú s'havia de fer càrrec del propi menjar i la neteja.

Amb un esforç important va aconseguir la qualificació com a treballadora familiar, i ben aviat, va poder accedir a aquesta nova categoria laboral. Estava encantada. També va començar a poder gaudir de vacances pagades. Va anar desenvolupant la capacitat d'interessar-se per conèixer llocs. Es va fer sòcia d'entitats socials i va sortint a la natura. Amb l'Anna hem anat contemplant el seu procés personal en termes de qualitat de vida. Aquest ha estat el far que

ha il·luminat el seu camí en aquesta darrera etapa: proporcionar-se una vida satisfactòria. Anteriorment l'havia afrontat en termes de supervivència.

En aquests moments l'Anna pot valorar i gaudir del procés que ha fet. El treball ha esdevingut el mitjà que té per proporcionar-se el que necessita o desitja. Quan té períodes de vacances es programa els viatges que li venen de gust i els adequa als recursos de que disposa. Si coincideix amb algú hi va amb aquesta persona, sinó hi va sola. L'Anna ha trencat el cercle de la violència en el moment que s'ha adonat que la vida de mancances i mal tracte que es donava era una repetició de la que li havien donat. En aquell moment va decidir començar a proporcionar-se millors condicions, en relació directa amb el seu desig de tenir cura d'ella mateixa i del seu benestar.

Podem aturar la violència?

He escollit dos casos clínics completament oposats per mirar de respondre a la pregunta que he formulat per reflexionar. Els casos escollits porten a la resposta depèn, ja que la recuperació d'una persona supervivent d'abús és un procés llarg, difícil, i sovint incert.

Ja he parlat dels efectes de la dissociació i de les seves manifestacions no verbals. Tant la Isabel com l'Anna n'han patit els efectes devastadors. Però el quadre és molt més complex. Sovint la persona abusada també s'identifica inconscientment amb el perpetrador, de manera que quan se sent amenaçada per experiències d'indefensió, vulnerabilitat o traïció, accedeix inconscientment a aquest estat del self per tenir sensació d'empoderament, llavors pot tenir actuacions de trencament de límits, menyspreu fred, i ràbia roent. Adonar-se de les pròpies tendències abusives li pot ser difícil.

També pot ser que la persona abusada a vegades es manifesti amb aspectes avariciosos, grandiosos, i com si se li degués alguna cosa. Això té a veure amb demandes de restitució molt escindides. Per tal que es pugui recuperar d'aquests efectes i pugui prosseguir el seu creixement, cal que la persona abusada faci el dol del què li ha estat pres tan cruelment: de la infància i l'adolescència; dels pares idealitzats defensivament; i amb molt dolor, del self que si hagués pogut confiar, tenir esperances i possibilitats, no hauria estat tan brutalment esmicolat. Finalment, el dol que ha de fer és per la pèrdua irreparable, que no podrà ser restituïda ni per una sentència (M. G. Fawley-O'Dea (2003).

Tornem a la pregunta doncs: podem aturar el cercle infernal de la violència contra les dones? Recuperar una supervivent d'abusos és aturar el cercle de violència que estava actuant en ella. Sigui aturant la violència autoinfringida o la que, a partir dels mecanismes que he descrit, tendiria a perpetuar. Però les manifestacions de violència sobre les dones són molt més àmplies. L'octubre del 2000, el Full Informatiu del Col·legi de Psicòlegs em va publicar un article titulat "El cercle infernal dels abusos psíquics, físics i sexuals", allà hi plantejava l'estat de la qüestió, quan parlem de violència sobre les dones ens estem referint a un fenomen que té un abast enorme: afecta el 50% de la immensa i extensa població islàmica (les dones, considerades sense ànima, i per tant

sense drets), i el 23% de les noies del món occidental (dades obtingudes de Finkelhor, 1986 i difoses per Intebi, 1998).

La primera característica que hi està inclosa és la variable sexe/gènere. En un 90-95% dels casos el perpetrador és un home que exerceix violència sobre una dona. Puc aportar dades obtingudes per mi mateixa, i presentades al Full Informatiu del Col·legi el Novembre del 2003, que mostren que aquestes actituds comencen molt aviat en el desenvolupament, i que ja es poden detectar a l'adolescència. Vaig passar 522 qüestionaris a adolescents que mesuraven les seves actituds vers la coacció i la violència sexual. Els resultats posaven de manifest que els nois de totes les edats i condicions socioeconòmiques tenien més actituds favorables a la coacció i la violència sexuals que les noies en general, però els que tenien les actituds més favorables de tots els grups eren els de les classes més benestants i que anaven a una escola religiosa. En aquest mateix estudi les noies que es guardaven més de la violència eren les filles de famílies menys convencionals, on les mares treballaven i tenien estudis. De fet, en aquest estudi, rastrejava la relació entre agressivitat i gènere i aportava dades d'Archer & Lloyd (zoòleg i psicòloga social), que mostraven que en general es troba una major agressió masculina des de tan aviat com els 2-3 anys.

Per tant, un factor que podem començar a aïllar com a directament vinculat amb la violència és el **gènere**. Entenent per gènere un dels elements constituents del *self*, de la identitat i la subjectivitat, el que dóna compte del fet ser home o dona. Hi ha molts estudis que demostren que els camins del desenvolupament de la identitat amb gènere són molt diferents pels nens i per les nenes, i com el gènere és una característica nuclear de la identitat i té elements conscients i inconscients. Un d'aquests treballs, que està produït aquí, i que no és limita a fer una descripció acrítica, sinó que es proposa entendre les causes d'aquest desenvolupament desigual i fer les aportacions necessàries per corregir-lo, és l'obra monumental d'Emilce Dio Bleichmar: "La sexualidad femenina". Al llarg de les moltes pàgines d'aquest llibre l'autora va mostrant el desenvolupament de la sexualitat femenina en relació amb la violència, de fet, afirma que a les noies se les prepara per acceptar la violència en nom de l'amor.

Els diferents autors que he llegit esmenten l'agressivitat com una component de la subjectivitat masculina, però, tot i que rastregen la biologia, i troben la testosterona habitualment associada a l'agressivitat, acaben conclouent que la biologia no n'és la responsable (perquè, com diu Chodorow: "hi ha moltes evidències de la biologia que mostren que l'experiència afecta les estructures i funcions biològiques tant com a la inversa"). Arriben a la conclusió que és l'organització social de les relacions entre les dones i els homes la causa d'aquesta diferència (Kernberg, Maccoby & Jacklin, Friedman & Downey, Archer & Lloyd). Utilitzaré les seves paraules "Hem discutit les vàries raons segons les quals els homes mostren més actes d'agressió que les dones, tenint en compte la possible influència de les hormones, de la talla i la força, i de les diferents experiències d'aprenentatge entre homes i dones. Aquestes experiències inclouen influències que reflecteixen actituds i creences sobre la violència derivades de la societat més àmplia en la que viu la persona.

Representen més que les visions i preferències de l'individu com a tal. Finalment, estan relacionades amb la naturalesa de la societat més àmplia, i, en particular, amb **les relacions de poder entre homes i dones**" (pg. 120)

Sembla, per tant, que una de les primeres coses que ens hauríem de plantejar per aturar el cercle de la violència és modificar els estereotips de gènere. Hi ha molta literatura entorn d'aquesta idea que hem de valorar: Chodorow, Benjamin, Dio Bleichmar, Gilligan, Person. Per fer-ho hauríem de modificar profundament el sistema de criança de les criatures, treure-les de les mans exclusives de les mares i que passés a ser una tasca compartida, la parentalitat dual, tal i com es proposa des de múltiples enfocaments, des de la psicoanàlisi fins la psicologia social, en el que anomenen el "nou contracte sexual", mitjançant el qual la parella es compromet per igual, tant a contribuir en el manteniment com en la criança (Berbel, S. & Pi-Sunyer, Mª T., 2001)

Una segona característica que plantejava en aquell article del 2000 és que la **indefensió** de la víctima és una condició necessària perquè es pugui produir l'abús i la violència. Per tant, hem de combatre les característiques del sistema de gènere que deixen a les dones en una posició d'indefensió: manca de formació, manca de recursos propis, o escassetat, restar a càrrec de la cura de les criatures o de les persones grans... De fet, és tot el sistema de gènere que deixa les dones en posició d'objecte, a punt per ser objecte dels desigs d'algu altre. Per evitar quedar en aquesta posició cal que esdevinguin **subjectes individuals**. Per això cal, en primer lloc que s'adonin de quines són les condicions que creen la indefensió física, psíquica, emocional, cognitiva, econòmica... D'aquesta manera podran posar els mitjans per evitar-la. Aquesta actitud és la que s'ha anomenat "**empoderament**". Aquest concepte d'"empoderament" es va fer popular a Beijing (1995), a la trobada mundial de dones, i significa apropiar-se de la capacitat d'actuar amb poder, el propi, i no com a mecanisme de defensa.

Esdevenir subjecte, la que desitja i posa el mitjans per aconseguir el que desitja, inclou el concepte d'empoderament. Una s'ha d'haver posat en contacte amb les pròpies capacitats i forces. Aquesta és la tasca que hem de portar a terme amb les persones que han patit violència: mostrar-los i estimular les seves capacitats, particularment la d'aconseguir el que es proposin de forma realista. D'aquesta manera podran esdevenir subjectes. Des d'aquesta posició és possible aturar el cercle de la violència. Si més no, és possible evitar haver-la de suportar.

Una altra qüestió és l'excés de violència que patim socialment. Però aturar aquesta violència, va molt més enllà de l'àmbit que estem abordant i de les nostres capacitats. Tot i que no està de més afirmar que la immersió permanent en uns índexs tan elevats d'exercici impune de violència arrogant facilita que pugui continuar, enlloc de posar-hi fre.

Bibliografia

J. ARCHER; B. LLOYD (1982). *Sex and Gender*. Harmondsworth: Penguin Books, 265 pàg. Quinto capítulo ("Agression, Violence and Power").

J. BENJAMIN (1996). *Los lazos de amor. Psicoanálisis, feminismo y el problema de la dominación*. Buenos Aires: Paidós, 354 pàg. ISBN: 950-12-4194-7

S. BERBEL; M. T. PI-SUNYER (2001). *El cuerpo silenciado*. Barcelona: Viena Ediciones.

N. CHODOROW (1984). N. *El ejercicio de la maternidad*. Barcelona: Gedisa, 319 pàg.

_____ (1994). *Masculinities, Femininities, Sexualities. Freud and Beyond*. Londres: Free Association Books, 132 pàg. ISBN 1 85343 380 2.

_____ (1999). *The power of feelings*. New Haven y Londres: Yale University Press. 328 pàg. ISBN 0 300 08909 0

E. DIO BLEICHMAR, E. (1997). *La sexualidad femenina, de la niña a la mujer*, Barcelona: Paidós, 445 pàg. ISBN: 84-493-0488-1.

M. G. FRAWLEY-O'DEA (2004). "The history and consequences of the sexual-abuse crisis in the catholic church", *Studies in Gender and Sexuality*, 5(1), 11-30

R. C. FRIEDMAN, & J. DOWNEY (1993). "Psychoanalysis, psychobiology and homosexuality", *Journal of the American Psychoanalytic Association* 41: 1159-1198.

C. GARRIGA, (1998). "Els abusos sexuals en el context de la relació terapèutica", *Full Informatiu*, 106, setembre, pàg. 2.

_____ (2000a). "Moltes noies pateixen un malestar psicològic callat", *Full Informatiu*, 127, juliol, pàg. 6-7.

_____ (2000b). "El malestar psicològic de les noies adolescents", *Full Informatiu*, 128, setembre, pàg. 5-6.

_____ (2000c). "El cercle infernal dels abusos psíquics, físics i sexuals", *Full Informatiu*, 129, octubre, pàg. 3-5.

_____ (2002). "Genero, violencia y sexualidad. Un estudio cunatitativo en adolescentes y una revisión bibliográfica", *revista de terapia sexual y de pareja. Asociación Española de Sexología Clínica (AESC)*, 12, diciembre, pág. 44-123.

_____ (2003). "Gènere, diferència sexual i sexualitat", *Full Informatiu*, 159, octubre, pàg. 9-12.

_____ (2004). Ressenya de "Gènere irònic, Sexe autèntic". *Full informatiu*, 165, Gener 2004, pàg. 6-8.

C. GILLIGAN; A. G. ROGERS; D. L. TOLMAN (1991). *Women, Girls & psychotherapy. Reframing_resistance*. Nova York: Harrington Park Press, 272 pàg. ISBN: 1-56023-012-6.

V. GOLDNER (2003). "Ironic Gender/Authentic Sex", *Studies in Gender and Sexuality* 4(2), 113-139.

I. V. INTEVI (1998). *Abuso sexual infantil en las mejores familias*. Buenos Aires: Granica, 329 pàg. ISBN: 950-641-252-9.

O. KERNBERG (1998). *Relaciones amorosas, normalidad y patología*. Buenos Aires: Paidós. 334 pàg. ISBN: 950- 12-4190-4.

E. MACCOBY, & C. JACKLIN, (1974). *The Psychology of Sex Differences*, Stanford: Stanford University Press.

E. S. PERSON (1999). *The Sexual Century*. Londres: Yale University Press, 387 pàg. ISBN: 0-300-07604-5.